

Stagnatie en modernisering rond 1800

Vernieuwing en behoud

Op 10 oktober 2018 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis een studiemiddag onder de titel "Stagnatie en modernisering rond 1800, Vernieuwing en behoud". Locatie: Sweelinckzaal, Universiteit Utrecht, ingang Drift 27 (bibliotheek). De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk; wel graag aanmelden via jan@jydn.nl o.v.v. "1800". Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort 06-4970 6455 of via www.stedengeschiedenis.nl.

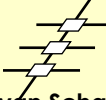
Programma

- Voorzitter: Dr. Roos van Oosten (universitair docent Stadsarcheologie, Universiteit Leiden)
- 13:00-13:30 Minke Walda MA (architectuurhistoricus, promovendus Vrije Universiteit Amsterdam) over Afbraak en verval in het stedennetwerk van Holland in de lange 18e eeuw
- 13:30-14:00 discussie
- 14:00-14:30 Dr.mr. Wim van Schaik (bedrijfseconoom en jurist, promotie Universiteit Utrecht) over Utrechtse dorpsbesturen 1780-1830 die er erg lang in slaagden om hun autonomie te behouden
- 14:30-15:00 discussie
- 15:00-15:30 koffie en thee
- 15:30-16:00 Drs. Merel Klein (historicus, promovendus Universiteit van Amsterdam) over Een milieugeschiedenis van Amsterdam (1815-1865)
- 16:00-16:30 discussie

Minke Walda, Afbraak en verval in het stedennetwerk van Holland

De lange achttiende eeuw (1670-1813) wordt in de Nederlandse stedengeschiedenis veelal beschreven als een periode van stagnatie en achteruitgang. Parallel aan het krimpende inwonertal nam het gebouwenbestand sterk af. In Haarlem, Leiden en Enkhuizen zou zelfs veertig tot zeventig procent van alle huizen verdwenen zijn. Reisverslagen spreken van hele straten of wijken die leeg kwamen te staan. Regelmatig werden bouwblokken vervangen door tuinen of weiland.

Het beeld dat de ruimtelijke ontwikkeling van de Hollandse steden vrijwel tot stilstand kwam, behoeft correctie. Krimp heeft, net als groei en nieuwbouw, gevolgen voor de ruimtelijke ontwikkeling en een grote invloed op het stadsbeeld. In de architectuur- en stedengeschiedenis is dit proces onderbelicht gebleven. Minke Walda gaat na wat de ruimtelijke gevolgen waren van verval en afbraak? Waar in de steden vond afbraak plaats en welke vorm nam die aan? Leegstand, sloop en het uitbreken van woningen vormden bovendien een urgent probleem, zowel voor het aanzien van de stad als voor de veiligheid en de schatkist; reden waarom stadsbesturen, en na 1795 ook nationale overheden, de 'slooperij-storm' probeerden te beheersen door middel van regelgeving en welstandseisen. Minke Walda onderzoekt de ruimtelijke praktijk rondom krimp en afbraak vanuit een vergelijkend perspectief. Aan de hand van enkele voorbeelden geeft ze een eerste indruk hoe Hollandse steden rond 1800 met krimp omgingen.

Wim van Schaik, In de maat en uit de pas, Utrechtse dorpsbesturen 1780-1830

Tijdens de regering van stadhouder Willem V was de macht gecentraliseerd bij hem en een groep regenten die bij hem in de gunst stonden. Tijdens de Vierde Engelse Oorlog bleek de vooraanstaande positie van de Republiek in de zeventiende eeuw goeddeels verloren. Dat leidde tot de opkomst van de oppositionele patriottenbeweging. De steden en de regenten die tijdens Willem V macht verloren, probeerden op deze wijze hun oude rechten en privileges terug te krijgen. Toen zij in 1795 die mogelijkheid kregen, verliep een en ander niet als gewenst. Met de Staatsregeling van 1798 werd de verkregen lokale autonomie al weer teruggedraaid. Onder de opeenvolgende besturen tot en met Willem I verdween ook de prille democratie. Het herstel van de corporatistische traditie bleef uit en het resultaat was een centralistische staat onder autocratische leiding.

Dat speelde vooral in provincies en steden. Over de ontwikkelingen in de dorpen is minder bekend. De invloed van de dorpsbesturen werd vaak niet hoog ingeschat. Een stereotiep beeld is dat het ging om een aantal van de rijkste inwoners, over het algemeen boeren, protestant en geboren en getogen in hun dorp. Onder hoede van de ambachtsheer waren zij gehouden om verordeningen van hogerhand uit te voeren. Wim van Schaik vroeg zich af of dat beeld klopt. Hij onderzocht de situatie in de vijf Utrechtse dorpen: Amerongen, Lopik, Maarssen, Soest en Westbroek tussen 1780 en 1830, met name of de samenstelling van de dorpsbesturen wijzigde en of zij er in slaagden om eigen beleidsruimte te behouden in deze periode van toenemende centralisatie en autocratischer wordend bestuur.

Merel Klein, Een milieugeschiedenis van Amsterdam (1815-1865)

Amsterdam 1845. Omwonenden protesteerden hevig tegen de heroprichting van de pas afgebrande suikerraffinaderij van Rupe en Zoon op de Keizersgracht. Vlakbij, in de Jordaan, schreef J.D. Huyer emotionele brieven aan het stadsbestuur om de boom voor zijn deur te mogen behouden. Verschillende Amsterdammers dienden ondertussen uitgebreide plannen in om de drinkwatervoorziening van de stad te verbeteren. Al deze burgers richtten zich tot het stadsbestuur omdat ze problemen ervoeren of veranderingen wilden aanbrengen in hun directe stedelijke omgeving. En zij waren zeker niet de enigen: gedurende de negentiende eeuw ontvingen de Amsterdamse bestuurlijke autoriteiten jaarlijks duizenden van dergelijke klaagbrieven en verzoekschriften. Alle brieven werden netjes afgehandeld en van een reactie voorzien.

Een precieze analyse van deze correspondentie biedt nieuwe inzichten in zowel de milieugeschiedenis als de politieke cultuur van negentiende-eeuws Amsterdam, én geeft ons de mogelijkheid ideeën uit de medische en techniekgeschiedenis te bestuderen in hun alledaagse stedelijke context. Zo wordt duidelijk hoe 'gewone' stedelingen hun directe omgeving beleefden: hoe dachten ze bijvoorbeeld over die ongezond stinkende grachten, en hoe ervoerden ze de voorzichtige industrialisatie? We krijgen nader inzicht in het denken van de stedelijke ambtenaren en in de werking van de lokale bureaucratie. Hoe wisten de lokale autoriteiten de nieuwe nationale wetgeving te combineren met de overgeleverde Franse regels en de vroegmoderne lokale erfenis? Bovendien kunnen we de relatie tussen burger en bestuur 'van dichtbij' bestuderen. Want hoe ging het dagelijks contact precies? Welke verwachtingen hadden de stedelingen en hun bestuurders van elkaar? En wie was er eigenlijk verantwoordelijk voor de stedelijke ruimte?

Tot dusverre is weinig aandacht besteed aan het leven in Amsterdam in de eerste helft van de negentiende eeuw. In haar bijdrage laat Merel Klein zien dat juist een nauwkeurige studie van deze periode ons nieuw begrip geeft van de trage modernisering van Nederland, en dat gedegen kennis van de vroegmoderne stedelijke organisatie daarbij onontbeerlijk is.